

» 'Srebra i zlata nema u mene', reče Petar, 'ali što imam – to ti dajem: ustani i hodaj'.
Kasnije će svećenici reći: 'Srebra i zlata ima u nas, ali nemamo ništa za dati.' «
(S. Kierkegaard)

O siromasima – teološko promišljanje

IVICA RAGUŽ*

UDK: 23-058.34*262
Izvorni znanstveni rad
Primljeno:
26. listopada 2014.
Prihvaćeno:
11. studenoga 2014.

Sažetak: Nakana ovoga članka je ukazati na najvažnije teološke razloge zbog kojih siromasi zauzimaju ili bi trebali zauzimati središnje, povlašteno mjesto u Crkvi. To će se pokazati na temelju Sv. pisma, gdje siromasi zauzimaju povlašteno mjesto. U središtu našega promišljanja nisu siromasi kao takvi u Sv. pismu, koliko Božji odnos prema siromasima te razložnost takva odnosa prema siromasima. Središnja teza članka jest ta da se o siromasima, o siromaštvu u Sv. pismu može govoriti pod trostrukim vidom: stvarni siromasi, siromasi duhom i evanđeoski savjet siromaštva. Uzimajući u obzir taj trostruki pristup siromasima, završno će poglavlje ponuditi neke konkretne smjernice za Crkvu, napose za svećenike i biskupe, za njihovo ophođenje prema siromasima. To će se promotriti opet pod trostrukim vidom: Crkva za siromahe, Crkva siromaha i siromašna Crkva.

Gljučne riječi: siromaštvo, siromasi, papa Franjo, siromašna Crkva, Crkva siromaha, svećenik, biskup.

Papa Franjo svojim je mnogobrojnim izjavama, ali i konkretnim gestama, ponovno oživio temu siromaštva koja je bila snažno prisutna na 2. vatikanskom koncilu. Dovoljno je samo navesti tekst iz LG 8, 3: »A kao što je Krist priveo kraju djelo otkupljenja u siromaštvu i progonstvu, tako je i Crkva pozvana ići naprijed istim putem, da ljudima priopći plodove spasenja. Krist Isus, 'premda je bio u obličju Božjem ... sništio je samoga sebe time što je prihvatio obličje sluge' (Fil 2, 6-7) te je radi nas 'postao siromašan, makar je bio bogat' (2 Kor 8, 9): tako i Crkva, premda su joj za ispunjenje njezina poslanja potrebna ljudska sredstva, nije postavljena da traži zemaljska slavu, nego da poniznost i samozataju također širi svojim primjerom. Otac je poslao Krista 'naviještati Radosnu vijest siromasima ozdravljati one koji su skršena srca' (Lk 4, 18), 'tražiti i spasiti ono

* Izv. prof. dr. sc.
Ivica Raguž, Katolički
bogoslavni fakultet u
Đakovu Sveučilišta J. J.
Strossmayera u Osijeku,
P. Preradovića 17,
31400 Đakovo, Hrvatska,
ivica.raguz@os.t-com.hr

što je izgubljeno' (Lk 19, 10): na sličan način Crkva okružuje ljubavlju sve koji su pogođeni ljudskom slabošću, štoviše, u siromasima i patnicima prepoznaje sliku svojega siromašnog i patničkog Utemeljitelja te se trsi otkloniti njihovu nevolju i nastoji u njima služiti Kristu.«

S Koncilom je na taj način nastala »opcija za siromašne«, koja je potaknula teologiju da promisli cjelokupno poslanje Crkve upravo u svjetlu siromaštva. Tako se isticalo da je jedno od najvažnijih poslanja Crkve briga za siromašne. K tomu, od same se Crkve također očekivalo da i ona sama bude siromašna. Drugim riječima, jedino siromašna Crkva može biti Crkva za siromašne. Poznato je da je teologija oslobođenja tu koncilsku misao o »opciji za siromašne« stavila u središte svoje vizije i svojega djelovanja, sa svim svojim prednostima i nedostacima.¹ Premda to nije jedini razlog, možda je upravo sama teologija oslobođenja, zbog nekih svojih teoloških krajnosti, pridonijela da se teologija, a potom i službena Crkva, udalji od teme siromaštva. Štoviše, tema siromaštva u posljednje vrijeme kao da je gotovo u cijelosti utihnula i iščeznula u Katoličkoj crkvi. Stoga je velika zasluga pape Franje u tomu da je ponovno vratio temu siromaštva u Crkvu i u teologiju. Za Papu siromasi imaju i moraju imati povlašteno mjesto u Božjem narodu, i to ponajprije zbog teoloških razloga: »Za Crkvu je opredjeljenje za siromašne prije teološka nego kulturna, sociološka, politička ili filozofska kategorija.«²

U skladu s Papinom tezom, mi ćemo se u ovomu članku sustavno-teološki pozabaviti temom siromaštva, odnosno siromaha. Nakana nam je ukazati na najvažnije teološke razloge, zbog kojih siromasi zauzimaju ili bi trebali zauzimati središnje, povlašteno mjesto u Crkvi. To ćemo nastojati pokazati na temelju Sv. pisma, gdje siromasi zauzimaju povlašteno mjesto. Nas ne će zanimati toliko pitanje tko su siromasi u Sv. pismu, koliko Božji odnos prema siromasima te razložnost takva odnosa prema siromasima. Vidjet ćemo se da se o siromasima, o siromaštvu, može govoriti pod trostrukim vidom: stvarni siromasi, siromasi duhom i evanđeoski savjet siromaštva. Uzimajući u obzir taj trostruki pristup siromasima, završno će poglavlje ponuditi neke konkretne smjernice za Crkvu, posebice za svećenika i biskupe, za njihovo ophođenje prema siromasima, nanovo u skladu s poticajem pape Franje: »To Božje davanje prvenstva siromašnima ima posljedice u životu svih kršćanskih vjernike, koji su pozvani imati 'isto mišljenje kao i u Kristu Isusu' (Fil 2, 5).«³

¹ Vidi G. L. MÜLLER, *Armut: Die Herausforderung für den Glauben*. (Mit einem Geleitwort von Papst Franziskus. Unter Mitarbeit von Gustavo Gutiérrez und Josef Sayer), Kösel-Verlag, München, 2014.; K. LEHMANN (ur.), *Theologie der Befreiung*, Johannes, Einsiedeln, 1977.

² FRANJO, *Evangeliij gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o navještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 163, Zagreb, 2013., br. 198.

³ Isto.

1. Siromasi u Starom zavjetu

Već na početku promišljanja postavili bismo temeljnu tezu: siromasi u izraelskom narodu imaju povlašteno mjesto, jer oni za Boga imaju povlašteno mjesto.⁴ Bog se dakako brine za sva stvorenja, za sve ljude, ali na poseban način za siromašne. To posebno dolazi do izražaja u 113. psalmu:

Aleluja! Hvalite, sluge Gospodnje,
hvalite ime Gospodnje!
Blagoslovljeno ime Gospodnje
sada i do vijeka!
Od istoka sunca do zalaska hvaljeno bilo ime Gospodnje!
Uzvišen je Gospodin nad sve narode,
slava njegova nebesa nadvisuje.
Tko je kao Gospodin, Bog naš,
koji u visinama stoluje
i gleda odozgo nebo i zemlju?
Podiže iz prašine uboga,
iz gliba vadi siromaha
da ga posadi s prvacima,
s prvacima svoga naroda.
Nerotkinji daje da u domu stanuje
kao radosna majka djece brojne.

Ono što je vidljivo u 113. psalmu nije samo posebna Božja briga za siromašne, nego činjenica da se Božja veličina i uzvišenost očituje upravo u zauzetosti za siromašne. Mogli bismo reći da je Bog Bog zato što mu je stalo na poseban način do siromašnih. Na tom je tragu i prorok Izaija (57, 15), gdje se k tomu još ističe kako Bog »boravi« među siromašnima:

Jer ovako govori Višnji i Uzvišeni,
koji vječno stoluje
i ime mu je Sveti:

⁴ Ovdje smo se u svojim sustavno-teološkim promišljanjem poslužili izvrsnom studijom: P. COU-LANGE, *Dieu, ami des pauvres. Etude sur la connivence entre le Très-Haut et les petis*, Academic Press – Vandenhoeck Ruprecht, Fribourg – Göttingen, 2007. Također dobar uvid u cjelokupnu tematiku: M. VUGDELIJA, Blaženstvo siromaha (Mt 5,3; Lk 6,20), u: *CUS* 37(2002.)1, str. 8.-37.; posebno str. 18.-26.; A. JELIČIĆ, Svetopisamska osnova opcije za siromašne, u: *Riječki teološki časopis* 13(2005.)2, str. 313.-328.

U prebivalištu visokom i svetom stolujem,
ali ja sam i s potlačenim i poniženim,
da oživim duh smjernih,
da oživim srca skrušenih.

Time se ide jedan korak dalje. U siromasima se događa posebna Božja prisutnost, u njima se on sam uprisutnjuje. Drugim riječima, on je posebno prisutan među njima. Tu se već nazire misao koja će se kasnije razviti u Novom zavjetu i u Crkvi, a to je siromaštvo duhom, a time posebice i evanđeoski savjet siromaštva, u smislu da Bog posebno boravi među siromašnima, tj. onima koji su se svojevrijedno odlučili živjeti siromašno. No, vratimo se Staromu zavjetu.

U mudrosnoj književnosti, napose u knjizi Izreka nastavlja se ista misao o posebnoj Božjoj skrbi za siromašne. Tu treba reći da se Božja posebna skrb za siromašne ne opravdava pukim pozivanjem za pravednost, u smislu da se Bog brine za siromašne, jer to zahtijeva pravednost. Naime, to bi značilo da se za siromašne ne treba brinuti, ako su oni sami krivi za svoje siromaštvo, ako su to na neki način pravedno zaslužili. Ne, za siromaha se treba brinuti upravo zato što je siromah, jer se tako Bog brine za njega. Poslušajmo Knjigu Izreka: »Nemoj pljačkati siromaha zato što je siromah i ne gazi ubogoga na sudu. Jer će Jahve parbiti parbu njihovu, i otet će život onima koji ga njima otimlju.« (Izreke 22, 22-23)

Koliko su siromasi važni za Boga i koliko oni, kao što smo pokazali, predstavljaju posebno mjesto Božje blizine, dolazi do izražaja u mnogobrojnim izvanbiblijskim tekstovima (posebice Knjiga Jubileja) gdje se naglašava da siromahe prate posebni anđeli, tzv. »anđeli Lica«. Naime, u židovskoj angelologiji anđeli imaju različita poslanja u svijetu, tako što donose Božju riječ, liječe, čuvaju narod i pojedince. Jedino pak anđeli Lica imaju poslanje da gledaju Boga licem u licem. U tom smislu oni su s Bogom najintimniji i najprisniji. Štoviše, oni primaju Božju riječ izravno, oni su pripovijedali Mojsiju kako je svijet stvoren itd.⁵ Upravo u tom kontekstu može se razumjeti i neobična Kristova rečenica: »Pazite da ne prezrete ni jednoga od ovih najmanjih jer, kažem vam, anđeli njihovi na nebu uvijek gledaju lice Oca mojega, koji je na nebesima.« (Mt 18, 10) Dakle, onaj tko prihvaća siromahe, malene, be-

⁵ U Starom zavjetu samo dva teksta daju naslutiti prisutnost ideje anđela lica. Prvi je iz knjige Izlaska, a on govori o anđelu u kojemu je Božje ime: »Poštuj ga i slušaj! Ne buni se protiv njega, jer vam ne će opraštati prekršaje: ta moje je ime u njemu.« (Izl 23, 21) Drugi tekst je iz knjige proroka Izaije koji doduše u hrvatskom prijevodu ne spominje lice, ali se prema nekim bibličarima može prevesti s licem. Tekst glasi: »Nije slao poslanika ni anđela, nego ih je sâm spasio.« (Iz 63, 9) A može se prevesti: »U svim njihovim mukama bio je potišten, a anđeo njegova lica ih je spasio.« P. COULANGE, *Dieu, ami des pauvres. Etude sur la connivence entre le Très-Haut et les petis*, str. 143ss.

značajne, prihvaća posebnoga Božjega anđela, anđela lica, a po njemu dolazi u doticaj s Božjim licem, ulazi u poseban odnos s Bogom. Već sada, na temelju navedenih Kristovih riječi, naslućujemo u čemu bi se sastojala uloga Crkve spram siromaha: kao što se anđeli lica zauzimaju na poseban način za siromahe, tako bi se i Crkva trebala, poput anđela lica, zauzimati za siromašne. Ili drukčije rečeno: što je netko bliže Bogu, prisniji i intimniji s Bogom, tim je prisniji i intimniji sa siromasima, malenima, neznatnima.

Nadalje, u Starom zavjetu Bog se objavljuje kao »geol« siromaha. »Geol« znači blizak, srodan (usp. Rt 2, 20), a time se podrazumijeva da je Bog blizak i srodan siromasima. Zato je Bog kao »geol« garant, jamac, protektor, onaj koji zastupa siromahe: »Tko se ruga siromahu, podruguje se Stvoritelju njegovu, i tko se veseli nesreći, ne ostaje bez kazne.« (Izreke 17, 5) »Ne pomiči prastare međe i ne prodiru u polje siročadi, jer je moćan njihov osvetnik: branit će njihovo pravo protiv tebe.« (Izreke 23, 10-11) Također: »Jer ti si utočište nevoljnom, utočište ubogom u nevolji; ti si skrovište od pljuska i od žege zaklon, jer ćud je silnička kao pljusak zimski; kao žega nad zemljom sušnom ti gušiš graju neprijatelja; kao žega sjenom oblaka prekinu se silniku pjesma pobjednička. Otac sirotâ, branitelj udovicâ, Bog je u svom svetom šatoru. Napuštene okućit će Gospodin, sužnjima pružit' sretnu slobodu: buntovnici samo ostadoše u sažganoj pustinji.« (Ps 68, 6-7) »Jer stoji s desne siromahu da mu dušu spasi od sudaca.« (Ps 109, 31) »Stoga će Bog, kao jamac i zaštitnik, nagraditi sve one koji podupiru i pomažu siromasima: »Jahvi pozaima tko je siromahu milostiv, i on će mu platiti.« (Izreke 19, 17) Nigdje se s takvom snagom i odrješitošću ne govori o Bogu kao »geolu« kao što je to slučaj kod siromašnih, čime još jednom dolazi izražaja Božja briga za siromahe.

Ne ulazeći u ostale detalje o Božjoj brizi za siromašne, ono što nam se ovdje nameće kao važno pitanje jest razlog Božje povlaštene brige za siromahe. Odgovor nam daje knjiga Izreka. »Tko tlači siromaha huli na stvoritelja, a časti ga tko je milostiv ubogomu.« (Izreke 14, 31) Dakle, Bogu su siromasi najvažniji, jer je on njihov stvoritelj, a kao stvoritelju njemu je posebno stalo do onih njegovih stvorenja koja pate, koja su potlačena i jadna.

Dakle, Stari zavjet kazuje nam da je Božja veličina i uzvišenost upravo u brizi za siromašne. To znači da je za Boga velik samo onaj čovjek koji se isto tako skrbi i brine za siromahe. Bog time preokreće čovjekova mjerila. Dok je čovjek gotovo uvijek lakše opčaran veličinom uspjeha, moći i bogatstva, Bog ima drukčija mjerila. On dakako ne prezire ni uspjeh, ni moć, ni bogatstvo. Ali, to nije Božji prioritet, to nije ono što Boga prvenstveno privlači, gdje on samoga sebe uprisutnjuje. Njega pak privlače siromasi, odnosno, ako bismo tako mogli reći, Bog je opčaran, stvarnim siromasima, u anđelu lica on je najprisniji sa siromasima. Tko, dakle, prihvaća

siromahe, doživljava najveću Božju blizinu. Tekst iz Jobove knjige sažima na neki način sve dosad rečeno:

Ogluših li se na molbe siromaha
 ili rasplakah oči udovičine?
 Jesam li kada sâm svoj jeo zalogaj
 a da ga nisam sa sirotom dijelio?
 Ta od mladosti k'o otac sam mu bio,
 vodio sam ga od krila materina!
 Zar sam beskućnika vidio bez odjeće
 ili siromaha kog bez pokrivača
 a da mu bedra ne blagosloviše mene
 kad se runom mojih ovaca ogrija?
 Ako sam ruku na nevina podigao
 znajuć' da mi je na vratima branitelj,
 nek' se rame moje od pleća odvali
 i neka mi ruka od lakta otpadne!
 Jer strahote Božje na mene bi pale,
 njegovu ne bih odolio veličanstvu. (Job 31, 16-23)

Imajući u vidu povlašteno mjesto siromaha u Starom zavjetu, postaje razvidno zašto se već u Starom zavjetu posebno vrjednuje ne samo stvarno siromaštvo, nego i siromaštvo u duhu.⁶ Radi se o siromaštvu onih koji sada na duhovnoj razini žive siromaštvo: to su oni koji se »boje Boga«, koji se iznutra ne ohole, koji su svjesni svojih slabosti i svojih grijeha. Oni žive poput Boga, tj. ne žive za sebe, posvećeni su ponajprije siromašnima i potlačenima. Ta je misao sažeta u Knjizi proroka Izaije, gdje se uviđa povezanost stvarnoga i duhovnoga siromaštva: »Ovako govori Gospodin: 'Nebesa su moje prijestolje, a zemlja podnožje nogama! Kakvu kuću da mi sagradite i gdje da bude mjesto mog prebivališta? Ta sve je moja ruka načinila i sve je moje' – riječ je Gospodnja. 'Ali na koga svoj pogled svraćam? Na siromaha i čovjeka duha ponizna koji od moje riječi dršće.'« (Iz 66, 1-2) Stoga je razumljivo da Bog izabire za svoje poslanike upravo ljude siromašne u duhu: neznatne, slabe, grješnike. Upravo su oni pozvani naviještati njegovu riječ u izraelskom narodu. To je kasnije, primjerice za jednoga Augustina prije obraćenja, bio razlog prijevira Sv. pisma i kršćanstva. Tako Augustin nije mogao prihvatiti da se uzvišeni Bog može služiti nekakvim slabim, beznačajnim i ograničenim osobama. Zato mu se Sv. pismo činilo barbarskim i potpuno nevjerodostojnim spram grčkih i rimskih pripovijesti

⁶ M. VUGDELIJA, Blaženstvo siromaha (Mt 5, 3; Lk 6, 20), str. 21.-22.

o velikim djelima poznatih filozofa, junaka i ratnika. Kasnije će Augustin shvatiti da je upravo slabost, neznatnost, odnosno »siromaštvo duha« istinska pretpostavka Božjega djelovanja u svijetu. Bog može sebe objaviti i izreći u cijelosti samo tamo gdje je čovjek postao u cijelosti prazan, siromašan za Boga.

Na taj su način već u Starom zavjetu usko povezane teme stvarnih siromaha i siromaha u duhu. Mogli bismo reći da jedni i drugi imaju povlašteno mjesto u Božjim očima. Premda su u Starom zavjetu time postavljeni uvjeti za Kristov poziv na svojevrijedno prihvaćeno siromaštvo, na evanđeoski savjet siromaštva kao odreknuće od posjedovanja, ono ipak još ne postoji kao posebno istaknuta stvarnost u izraelskom narodu.⁷ Ono će biti moguće tek kada i sam Bog odluči postati siromašnim. Tomu ćemo se sada posvetiti.

2. Siromasi u Novom zavjetu

Obje teme, koje smo susreli u Starom zavjetu, povlašteno mjesto stvarnih siromaha i siromaha u duhu, također su prisutne u istom intenzitetu u Novom zavjetu. No, o njima se govori unutar jednoga drukčijeg ozračja, ozračja koje bismo mogli nazvati kristološkim ozračjem. Radi se o činjenici da je uzvišeni i veliki Bog u Isusu Kristu postao neznatnim i malenim. Dakle, Bog ne samo da se brine za svoje siromahe, nego on sam postaje siromahom. Zbog toga siromasi dobivaju, ako tako možemo reći, radikalno još povlaštenije mjesto negoli u Starom zavjetu. Pogledajmo ukratko novozavjetni pristup siromasima.

Novo kristološko ozračje spram siromaha dolazi najsnažnije do izražaja u himnu u Poslanici Filipljanima:

On, trajni lik Božji,
nije se kao plijena držao
svoje jednakosti s Bogom,
nego sam sebe »opljeni«
uzevši lik sluge,
postavši ljudima sličan;
obličjem čovjeku nalik,
ponizi sam sebe,
poslušan do smrti,
smrti na križu.

⁷ *Isto*, str. 22s; također M. VUGDELIJA, Blago siromasima duhom: njihovo je kraljevstvo nebesko!« (Mt 5, 3), u: *CUS* 37(2002)2, str. 172.-198., ovdje str. 177., bilješka 13.

Zato Bog njega preuzvisi
 i darova mu ime,
 ime nad svakim imenom,
 da se na ime Isusovo
 prigne svako koljeno
 nebesnikâ, zemnikâ i podzemnikâ.
 I svaki će jezik priznati:
 »Isus Krist jest Gospodin!« –
 na slavu Boga Oca. (Fil 2, 6-11)

Nije nam nakana ovdje analiza Pavlova himna. S obzirom na našu temu, dovoljno je istaknuti da je u središtu Božja slobodna odluka za siromaštvo. Bog se, dakle, nije kao plijena držao svojega božanstva, nego se osiromašio, postao je ne-bogom, čovjekom. I ne samo to. Siromaštvo njegovo ide tako daleko da je prihvatio i smrt na križu. Himan potom ističe da je Bog upravo zbog toga Krista ne samo uzvisio, nego »preuzvisio« i darovao mu ime nad svakim imenom. Tu se tako nastavlja tema iz Staroga zavjeta, iz Psalma 113., o Božjoj uzvišenosti koja se očituje upravo u brizi za siromašne. Dakako, sada je Božja uzvišenost postala preuzvišenost, jer se Bog suobličio sa siromašnima. Himan ispovijeda da je »Isus Krist Gospodin« upravo na temelju činjenice Božjega siromaštva za nas. Pavao će svu tu teološku zgusnutost glede Božjega siromaštva sažeti u poznatoj rečenici: »Ta poznate darežljivost Gospodina našega Isusa Krista! Premda bogat, radi vas posta siromašan, da se vi njegovim siromaštvom obogatite.« (2 Kor 8, 9)

No, postavlja se pitanje tko su sada ti siromašni u Novom zavjetu. Iz prethodne Pavlove rečenice proizlazi da su to svi vjernici. Svi su potrebiti Kristova siromaštva, u kojemu se krije bogatstvo, a to je punina božanstva, punina Božje prisutnosti. To bi značilo da siromasi u strogom smislu riječi nemaju povlašteno mjesto u Novom zavjetu. Povlašteno mjesto pak imaju »izgubljeni«, kako to proizlazi iz prispodobe o jednoj izgubljenoj ovci (Lk 15, 3-7). Bog se u toj prispodobi predstavlja kao onaj koji ostavlja devedeset devet ovaca kako bi potražio samo jednu izgubljenu. I zbog te se izgubljene raduje više negoli zbog svih onih devedeset devet ovaca. Izgubljeni dakle nisu samo siromašni, nego svi koji su u grijehu, u kojima je Bog odsutan.

To bi značilo da zapravo Novi zavjet relativizira povlašteno mjesto siromaha koji oni imaju u Starom zavjetu. Da to nije slučaj, svjedoči već spomenuta rečenica o najmanjima i o njihovim anđelima koji gledaju Božje lice. Naime, izgubljeni ne moraju biti najmanji, tj. oni koji su prezreni od drugih upravo zato što su najmanji, siromašni, bijedni. Na tragu Staroga zavjeta, Krist se upravo s njima poistovjećuje, tvrdeći da se Božja, njegova blizina očituje upravo u njima. Njemu je posebno sta-

lo upravo do njih, do njihova dostojanstva. To također potvrđuje i prispodoba o bogatašu i siromahu Lazaru (Lk 16, 19-30). Krist tom prispodobom želi reći kako bogataši teže prijeziru siromašnih, nebrizi za siromašne. A u Kristovim očima siromasi imaju povlašteno mjesto. Samim time što su siromašni oni se nalaze u krilu Abrahamovu, čime se slikovito također naznačuje posebna Božja bliskost sa siromasima. Bog je njihov »geol«, njihov zastupnik i zaštitnik.

Krist, dakle, nastavlja s teologijom siromaha u Starom zavjetu. Štoviše, ta se briga još više radikalizira, ako imamo na umu da se Krist učinio siromašnim, da se poistovjetio s njima. To potvrđuje i činjenica da Krist u blaženstvima, posebice u Lukinoj starijoj verziji, siromašnima obećava kraljevstvo Božje: »Blago vama, siromasi, vaše je kraljevstvo Božje.« (Lk 6, 20)⁸ Dakle, siromasi samim time što su siromašni postaju posebni Božji miljenici i primatelji njegova kraljevstva. Jednom riječju, s Kristom siromasi i dalje nastavljaju imati, štoviše dobivaju radikalno još povlaštenije mjesto u Božjim očima. Razlog tomu je i sam Kristov život u siromaštvu: »Lisice imaju jazbine i ptice nebeske gnijezda, a Sin Čovječji nema gdje bi glavu naslonio.« (Mt 8, 20) Vrhunac njegova siromaštva jest smrt na križu, kako smo to vidjeli u himnu Poslanice Filipljanima. Križ je zbog toga za sv. Tomu Akvinskog krajnji izričaj Božjega siromaštva, jer na križu najjasnije dolazi do izražaja siromaštvo.⁹ Bog je razodjeven, nag, lišen svega, u cijelosti predan Ocu i nama. Kristovo siromaštvo sažima i Hans Urs von Balthasar: »Isusovo siromaštvo nije bilo stanje razvikane bijede – ono mu ne bi dopustilo da izvrši svoj nalog – ono je bilo odsutnost zabrinutosti – jedina je briga Božje kraljevstvo – molba za ono što je potrebno svaki dan, duh ljubavi i razdavanja samoga sebe sve do euharistije: ona je dokaz da je njegovo siromaštvo potpuno. Jamačno, i siromaštvo pozvanih treba biti svjedočanstvo za Crkvu i svijet, a stoga treba imati i vjerodostojnu vidljivost. No, ono će

⁸ Usp. M. VUGDELIJA, Blaženstvo siromaha (Mt 5, 3; Lk 6, 20), str. 8.-37.; također M. VUGDELIJA, Blago siromasima duhom: njihovo je kraljevstvo nebesko!« (Mt 5, 3), str. 172.-198. Autor u drugom članku utvrđuje kako je dodatak »u duhu« kod Mateja spiritualiziranje i etiziranje siromaštva. Time se, prema autoru, potpuno mijenja značenje siromaštva (str. 196.) Ne bismo se složili s takvom postavkom, jer se time dobiva dojam kao da je evanđelist Matej dodao nešto što izvorno ne pripada Kristovoj poruci, kao da je promijenio Kristov »izvorni« govor o siromaštvu. Mi smo pak pokazali da već u Starom zavjetu postoji uska veza i uzajamnost između stvarnoga i duhovnoga siromaštva, da je duhovno siromaštvo već upisano u stvarno siromaštvo. Isus Krist na taj način samo nastavlja i produbljuje starozavjetni govor o siromaštvu. U tom smislu Lukina verzija blaženstva ne donosi neko potpuno novo značenje siromaštva.

⁹ Toma AKVINSKI, *Contra doctrinam retrahentium a religione*, 15: »Inter alia vero crucis insignia apparet omnimoda paupertas, in qua exterioribus rebus privatus est usque ad corporis nuditatem: unde ex persona eius in Psalmo dicitur: diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem. Hanc autem crucis nuditatem per voluntariam paupertatem homines sequuntur, et praecipue qui possessionum redditibus carent.« (kurziv I. R.)

svoju vjerodostojnost – i u aktivizmu današnjega društva blagostanja – dobivati od raspoloživosti: ništa što posjedujem nije nedodirljivo.«¹⁰ Balthasarove misli vode nas do sljedeće teme, a to je duhovno siromaštvo.

Već smo vidjeli da u Starom zavjetu postoji povezanost između stvarnoga i duhovnoga siromaštva. To se isto nastavlja i u Novom zavjetu. Dodatak »u duhu«, koji se nalazi u Matejevoj verziji blaženstava, to potvrđuje te zapravo izriče Kristov stav spram duhovnoga siromaštva. To dolazi do izražaja u rečenici: »Slavim te, Oče, Gospodaru neba i zemlje, što si ovo sakrio od mudrih i umnih, a objavio maleni- ma.« (Mt 11, 25) »Maleni« su siromašni duhom. Oni ne stavljaju sebe u središte, sebe su ispraznili od svojih kriterija, predrasuda, vizija koje sprječavaju Božju objavu. Mudri i umni polaze od sebe, mjere sve pa i Boga svojom spoznajom, svojim kriterijima i mjerilima. Zato oni ne mogu prihvatiti Božju objavu, zato ne mogu nasljedovati Isusa Krista. To siromaštvo duha dolazi također do izražaja i u jednom drugom Kristovu pozivu, a taj je da Kristovi nasljedovateli trebaju biti poput djece, trebaju imati djetinji duh: »Zaista, kažem vam, ako ponovno ne postanete kao mala djeca, sigurno ne ćete ući u kraljevstvo nebesko. Dakle: najveći u kraljevstvu nebeskom onaj je koji se ponizi kao ovo malo dijete. Tko prima radi mene jedno malo dijete, kao što je ovo, mene prima.« (Mt 18, 1-5) Siromašni su duhom oni koji su ponizni primatelji poput djece, i zato kao takvi mogu primiti i primaju Isusa Krista. Jer, sam je Krist bio malen i djetinjega duha, siromašan duhom, jer se »ponizio« i nije se »kao plijena držao svoje jednakosti s Bogom«.

Odatle postaje razvidna i Kristova kritika bogataša. Krist ne odbacuje bogatstvo i bogataše, ali upozorava kako bogataši »teško« ulaze u kraljevstvo njegovo, »teško« pripadaju njemu: »Zaista, kažem vam, teško će bogataš u kraljevstvo nebesko. Ponovno vam velim: Lakše je devi kroz uši iglene nego bogatašu u kraljevstvo Božje.« (Mt 19, 23-24) Pritom se može misliti na dvostruko bogatstvo, stvarno i duhovno bogatstvo. Kritiku stvarnoga bogatstva susrećemo u prisposobi o bogatašu i Lazaru, o mladiću koji nije htio prodati svoje imanje da nasljeđuje Krista: »Kaže mu mladić: 'Sve sam to čuvao. Što mi još nedostaje?' Reče mu Isus: 'Hoćeš li biti savršen, idi, prodaj što imaš i podaj siromasima pa ćeš imati blago na nebu. A onda dođi i idi za mnom.' Na tu riječ ode mladić žalostan jer imaše velik imetak.« (Mt 19, 20-22) Takvi će bogataši »teško« u kraljevstvo Božje, jer bogatstvo teži samodostatnosti, moći, nebrizi, ponižavanju i prijeziru siromašnih. A duhovnom bogatstvu pripadaju svi oni koji su »mudri i umni«, puni sebe ili oholi poput onoga farizeja iz prisposobe koji se hvali da nije poput grješnoga carinika (Lk 18, 9-14). To nam daje razumjeti da Krist nije mogao reći u blaženstvima: »Blago bogatašima...« Naprotiv, mogao je reći »jao«: »Ali jao vama, bogataši: imate svoju utjehu!« (Lk 6, 24)

¹⁰ H. U. v. BALTHASAR, *Nova pojašnjenja*, KS, Zagreb, 2005., str. 181.-182.

Dakako, Krist ne osuđuje bogataše i ne želi reći da i bogataši ne mogu biti siromašni duhom, ili kako piše Marijan Vugdelija: »Isus osuđuje služenje bogatstvu, a ne služenje bogatstvom.«¹¹ Oni to dakako mogu. Kako ističe sv. Toma Akvinski, Abraham je bio bogat pa se u bogatstvu odazvao na Božji poziv (Post 17, 1) i bio ipak savršen (Post 22, 16).¹² Takav pristup bogatstvu potvrđen je i u 1. poslanici Timoteju: »Onima koji su u sadašnjem svijetu bogati zapovijedaj neka ne budu bahati i neka se ne uzdaju u nesigurno bogatstvo, nego u Boga koji nam sve bogato daje na uživanje; neka dobro čine, neka se bogate dobrim djelima, neka budu darežljivi, zajedničari – prikupljajući sebi lijepu glavnicu za budućnost da osvoje onaj pravi život.« (1 Tim 6, 17-19) Ipak, Kristov govor o »težini« upozorava da je to rijetko, čime se podrazumijeva da je »lakše« siromašnima ući u kraljevstvo Božje. Drugim riječima, bogataši mogu biti blaženi, samo ako postanu siromašni duhom, samo ako ne preziru najmanje, samo ako se ne ponašaju poput onoga bogataša, samo ako pomažu siromašne. No, u svakom slučaju, bogataši nemaju povlašteno mjesto u Kristovim očima.

Krist također ukazuje i na treću kategoriju siromašnih, a to su oni koji su sami odlučili živjeti ne samo duhovno, nego i stvarno siromaštvo, o čemu nam progovara već spomenuta zgoda s bogatim mladićem. Radi se o evanđeoskom savjetu siromaštva. To su oni koji žele ići putem savršenosti, koji su se svojevrijedno odlučili biti stvarno i duhovno siromašni, koji su poslušali Kristove riječi upućene onomu bogatom mladiću te koji žele biti nagi, poput nagoga Krista na križu. Evanđeoski savjet siromaštva, za razliku od Staroga zavjeta, sada dobiva jasne obrise, postaje konkretnim Božjim pozivom za vjernike. Siromašni Bog u Isusu Kristu poziva da ga se istim načinom nasljeđuje. Na prvi pogled može se činiti da Krist svojim pozivom na evanđeoski savjet siromaštva prezire u cijelosti bogatstvo, da na neki način i same siromašne poziva da budu i ostanu siromašni. To bi dakako bilo u suprotnosti sa Starim zavjetom, u kojemu ne postoji taj savjet, i u kojemu se štoviše veliča ovozemaljska stvarnost, a time i bogatstvo. No, u Kristovu pozivu na siromaštvo ne treba gledati protivljenje, proturječnost, nego ispunjenje. Teološki rečeno, ne postoji suprotnost između teologije stvaranja i teologije otkupljenja. Naime, Krist ne niječe i ne poništava poredak stvaranja, odnosno Božju zamisao da stvaranje bude sretno na zemaljski način, a to dakako podrazumijeva i bogatstvo, jer on je stvoritelj. Zato sve stvoreno jest dobro. U tom smislu može se reći da Krist želi da čovjek bude bogat, da siromasi prestanu biti siromasi, da postanu bogati, da dobiju udjela u bogatstvu, jer on, kao Bog, ne može biti protiv samoga sebe.

¹¹ M. VUGDELIJA, *Blago siromasima duhom: njihovo je kraljevstvo nebesko!*« (Mt 5, 3), str. 189.

¹² Usp. Toma AKVINSKI, *Liber de perfectione spiritualis vitae*, 7.

Njegov pak sam način življenja u siromaštvu i njegov poziv na savršeniji način nasljedovanja u stvarnom i duhovnom siromaštvu jest ono što dovršava (ne protivi se), teologiju stvaranja.¹³ Dovršava tako što je sam Bog izabrao siromaštvo kako bi na radikalniji način donio Boga u ovaj svijet, njegovu logiku ljubavi, darivanja, dijeljenja, udioništva. Dovršava i tako što on poziva druge da to čine upravo po evanđeoskom savjetu siromaštva. Dakle, bogatstvo je dobro, ali bolje je odlučiti se za siromaštvo, biti zajedno s Kristom siromašan za siromašne; ili, i bogataš može biti blizak Bogu, ali siromah je bliskiji Bogu; ili, bogataš može u kraljevstvo Božje, ali siromah poradi kraljevstva Božjega može lakše.

Sve u svemu, razvidno je da Novi zavjet slijedi u cijelosti teologiju siromaštva u Starom zavjetu. Novost pak predstavlja radikalno veća Božja bliskost sa siromašnima, ukoliko je sam Bog postao siromašnim, ukoliko se identificirao sa siromašnima. On nije samo njihov Stvoritelj, nego jedan od njih, siromašan među siromašnima. S tim u skladu siromasi zauzimaju još povlaštenije i važnije mjesto u Božjim očima. Iz toga slijedi da se kršćani trebaju daleko više brinuti, živjeti i pomagati siromašne od primjerice židovskih vjernika, jer se sam Bog u cijelosti identificirao sa siromašnima, ubogima i bijednima, kako to potvrđuje poznato 25. poglavlje iz Matejeva evanđelja: »Jer ogladnjih i dadoste mi jesti; ožednjih i napojiste me; stranac bijah i primiste me; gol i zaognuste me; oboljih i pohodiste me; u tamnici bijah i dođoste k meni.« Naposljetku, novost spram Staroga zavjeta jest poziv na stvarno siromaštvo radi kraljevstva nebeskoga, stvarno siromaštvo koje predstavlja savršeniji način nasljedovanja Isusa Krista te tako lakši način ulaska u Božje kraljevstvo.¹⁴

¹³ Protivnici evanđeoskoga savjeta siromaštva, koji ne vide u tom savjetu »ideal« nasljedovanja Isusa Krista, uvijek predstavljaju taj »ideal« kao da se on protivi poretku stvaranja, tj. pozitivnosti bogatstva. U smislu da bi se tim »idealom« olako pravdalo siromaštvo kao siromaštvo, i zapravo siromašne činilo još siromašnjima, a bogataše još bogatijima. Goleme li ironije! Ti se protivnici predstavljaju kao branitelji siromaha tako što se bore protiv Kristova »ideala«, protiv evanđeoskoga savjeta siromaštva! No, vidjeli smo da je to sasvim pogrešno. Upravo oni koji su se odlučili za siromaštvo radi Krista donijeli su revoluciju u ophođenje prema siromasima. Svojim su životom u siromaštvu radikalno postavili u pitanje bogataše, a na taj su način njih i cijelo društvo senzibilizirali za siromahe. Upravo zahvaljujući njima, siromasi su dobili svoje dostojanstvo i njihovo je stanje poboljšano! Iz svega toga slijedi da je protivnicima evanđeoskoga savjeta siromaštva stalo do nečega drugog. Njima nije stalo do siromaha, nego da opravdaju sami sebe, jer evanđeoski savjet siromaštva postavlja u pitanje njihov način življenja.

¹⁴ Upravo je takav trostruki kršćanski pristup siromaštvu donio društvenu i kulturalnu revoluciju spram siromaha u antičko doba. Ono je relativiziralo nepremostive razlike između bogatih i siromašnih u poganskom svijetu. Vidi P. BROWN, *Through the Eye of a Needle. Wealth, the Fall of Rome, and the Making of Christianity in the West, 350-550*, Princeton University Press, Princeton – Oxford, 2012., str. 124s. S kršćanstvom također započinje društvena, institucionalna briga za siromašne. Vidi o tom u: P. VEYNE, *Quando l'Europa è diventata cristiana (312-394). Costantino, la conversione, l'impero*, Garzanti, Milano, 2008., str. 37.-56.

3. Siromašna Crkva, siromašni svećenici za siromahe

Kratka analiza u ovomu članku pokazala je da u Sv. pismu siromasi imaju povlašteno mjesto. Božja se veličina očituje upravo u tomu što se Bog brine za siromahe, što je njihov jamac, njihov zaštitnik, jedino siromasi imaju anđele Lica te su siromasi samim time što su siromasi primatelji posebne Božje blizine. Pretpostavka takvoga Božjeg stava prema siromasima jest vjera u Boga Stvoritelja. Bog se dakako kao Stvoritelj brine za sva bića, ali ponajprije za ona koja najviše pate, koja su najprezrenija, a to su siromašni. U Isusu Kristu kategorija siromaha i siromaštva dobiva još daleko važnije značenje. Naime, Bog je ljubitelj siromaha i sam je postao siromahom, ne samo zato što je njihov Stvoritelj, nego zato što je u sebi siromašan, što je Trojedini Bog: kao Otac koji se osiromašuje tako što sve daje Sinu, kao Sin koji se osiromašuje tako što sve prima od Oca i njemu zahvalno uzvraća, kao Duh Sveti koji se osiromašuje tako što uvodi i stvara zajedništvo Oca i Sina. Bog je u sebi siromašan i zato mu je toliko stalo do siromašnih da je i sam postao siromašnim. Budući da je Bog u sebi siromašan, Boga mogu primiti samo oni koji su siromašni duhom. Oni su njegovi istinski primatelji, »maleni« i »djeca« koja ulaze Božje kraljevstvo. K tomu, Bogu su posebno bliski oni koji su se sami svojevolumeno osiromašili i krenuli savršenijim putem nasljedovanja siromašnoga Isusa Krista.

Tako smo uvidjeli da se o siromasima u Sv. pismu može govoriti pod trostrukim vidom: stvarni siromasi, siromasi duhom i siromasi duhom koji su svojevolumeno izabrali stvarno siromaštvo (evanđeoski savjet siromaštva). Sva tri vida siromaštva imaju u Božjim očima povlašteno mjesto. Sada ćemo vidjeti što to konkretno znači za Crkvu.¹⁵

1. Vidjeli smo da se Božja veličina očituje u tom što se on prvenstveno brine za stvarne siromahe, njima na poseban način želi biti blizak i oni su prvi primatelji Božjega kraljevstva. To isto treba činiti i Crkva. Ona treba biti, želi li ostati vjerna Kristu, Crkva za siromahe. Mogli bismo reći da Crkva ne treba biti impresionirana i zaokupljena bogatašima, moćnicima, vlastodršcima, nego stvarnim siromasima. To snažno naglašava i papa Franjo: »Ali kome treba dati povlašteno mjesto? Kad čitamo evanđelje, nalazimo vrlo jasan smjerokaz u tom pogledu: nisu to toliko prijatelji ili bližnji, već prije svega siromašni i bolesni, oni koji su često prezreni i zaboravljivi, 'koji ti nemaju čime uzvratiti' (Lk 14, 14). Ne smije ostati mjesta sumnji niti postoje objašnjenja koja mogu oslabiti tako jasnu poruku. Danas i uvijek, 'siromašni su povlašteni primatelji evanđelja' (Benedikt XVI.) i činjenica da im se ono slobodno naviješta znak je Kraljevstva koje je Isus došao uspostaviti. Treba bez okolišanja

¹⁵ Više o tomu M. VUGDELIJA, *Blago siromasima duhom: njihovo je kraljevstvo nebesko!* (Mt 5, 3), str. 190.-195. Vidi također korisnu studiju o ophođenju Crkve prema siromasima u antici i srednjovjekovlju: M. MOLLAT, *Die Armen im Mittelalter*, Beck, München, 1987.

reći da postoji neraskidiva veza između naše vjere i siromašnih. Nikada ih ne ostavimo same.«¹⁶ Ta skrb za siromahe u našim europskim zemljama ne podrazumijeva samo novčanu skrb, jer su europske zemlje ipak danas socijalno osjetljive te su institucionalno uredile i brigu za siromašne. Kako to ističe papa Benedikt XVI., to pak nikad ne smije Crkvu spriječiti da se brine za siromašne pod specifično kršćanskim vidom, a to je ljubav prema njima: »Ne postoji nijedno pravedno državno uređenje koje će služenje ljubavi učiniti suvišnim i nepotrebnim. Onaj koji želi ukloniti ljubav sprema se ukloniti čovjeka kao takvog... (Crkvu) nju oživljava ljubav koju pobuđuje Duh Kristov. Ta ljubav ne pruža ljudima samo materijalnu pomoć, već također okrpju i brigu za dušu, što je često potrebnije od materijalne pomoći.«¹⁷ Dakle, briga Crkve za siromahe uključuje humaniji pristup siromasima, tj. pristup njima u Kristovu duhu, a to je ljubav, poštovanje, razgovor, uključenje u kršćansku zajednicu s ostalim članovima zajednice koji su imućniji i poštovaniji. Ili, kako papa Franjo piše, za kršćane odnos prema siromasima treba biti odnos »pozornosti«: »Naša se zauzetost ne sastoji isključivo u djelima ili planovima promicanja i pomoći; ono što Duh pokreće nije prekomjerni aktivizam, nego prije svega *pozornost* prema drugom... Ta pozornost puna ljubavi početak je prave brige za njegovu osobu i, polazeći od nje, želim stvarno tražiti njegovo dobro.« (EG, br. 199).

U tom kontekstu čini mi se jako važnim da Crkva između različitih briga za siromašne¹⁸, ponovno oživi pomalo zapostavljenu praksu »agape«. Radi se o zajedničkom blagovanju svih članova župne zajednice. Čin zajedničkoga blagovanja jest vrhunski čin zajedništva i jednakosti. Tko blaguje s drugim, priznaje drugoga sebi jednakim, uvodi ga u zajedništvo sa sobom. Odatle je razumljivo zašto je »agape« oduvijek bio važan u Crkvi i zašto se događao upravo nakon euharistije. »Agape« je bio dokaz, izričaj i potvrda u stvarnomu životu onoga što se događa u euharistiji, a to je zajedničko blagovanja svih vjernika, i siromašnih i bogatih, u Kristu. Stoga, bez »agape« Crkva je u opasnosti da u njezin govor o siromašnima ostane apstraktan, da u stvarnosti uopće nema kontakta sa siromasima, odnosno da siromašni i dalje budu isključeni iz kršćanske zajednice. Razumljivo je da »agape« ne iscrpljuje svu karitativnu djelatnost Crkve spram siromašnih, ali bi »agape« u današnjim uvjetima sve većega raslojavanja društva i getoiziranja siromašnih svakako mogao biti konkretan znak da za kršćansku zajednicu siromasi imaju povlašteno mjesto. Ne treba ni spominjati da bi tu praksu »agape« trebali na poseban način vršiti bi-

¹⁶ FRANJO, *Evangelii gaudium*, br. 48

¹⁷ BENEDIKT XVI., *Deus caritas est – Bog je ljubav*, KS, Zagreb, 2006., br. 28

¹⁸ Vidi BENEDIKT XVI., *Deus caritas est – Bog je ljubav*, br. 20-31. Također s obzirom na situaciju u Hrvatskoj P. TOMAŠIĆ, »Strukturalni uzroci siromaštva u Republici Hrvatskoj u svjetlu opcije za siromašne«, u: *Obnovljeni život* 65(2010)3, str. 368.-370.

skupi i svećenici. Uobičajena praksa bila je nekoć u Crkvi, primjerice da biskupi i svećenici često blaguju sa siromašnima.¹⁹

Nadalje, briga za siromašne podrazumijeva također i kritiku bogataša koja se danas premalo može čuti u Crkvi. Njoj je već davno posvetio svoj spis Klement Aleksandrijski.²⁰ Tu susrećemo misao kako je važno da se u Crkvi ne povlađuje i ne hvali bogataše. Naprotiv, potrebno im je ukazati na opasnost njihova života, ali i na način kako mogu i oni, premda bogataši, biti dionici Kristova kraljevstva. Od bogataša se očekuje, piše Klement, da budu poput športaša koji će se vježbati i boriti da svojim trudom uđu u Božje kraljevstvo. To znači da se bori protiv toga da ga bogatstvo, vlastiti imutak zarobi. On treba sve učiniti da mu u duši ne bude »imutak umjesto Božjega duha«²¹, odnosno da s »Bogom diše«, da je »Božji sugrađanin«²². Nadalje, bogataš, prema Klementu, treba novcem steći kraljevstvo tako što pomaže siromašnima: »Iznad svakoga božanstva ova je pouka: ne čekaj da netko od tebe prosi, nego sam potraži kome valja iskazati dobročinstvo.«²³ K tomu, bogataš može ući u Božje kraljevstvo i time što iskazuje poštovanje prema siromašnima: »Otvori svoje srce svima koji su upisani kao Božji učenici; ne gledaj mrzovoljno na njihovo tijelo i nemoj ih prezreti zbog njihove dobi ili stasa. Ako vidiš da je netko siromašan, u otrcanoj odjeći, izobličen ili slab, nemoj zato prema njemu biti grub i ne okreći mu leđa.«²⁴

Ovdje valjda spomenuti opsežnu i teološki vrlo korisnu studiju o bogatstvu u antičko doba poznatoga povjesničara Petera Browna. Tako Brown između ostaloga pokazuje da se u poganskom rimskom društvu, koje je znalo veličati »generositas«, velikodušno darivanje bogataša, nikada taj »generositas« nije odnosio na siromašne, nego samo na rimske građane. Kršćanstvo je upravo tu donijelo veliku novost.²⁵ Zanimljivo je također, ističe Brown, da se s kršćanstvom mijenja i razložnost darivanja, a time i darivanja siromašnima. Kršćanstvo u cijelosti poništava pogansko poimanje razložnosti, a to je ovozemaljska slava ili korist. Za kršćane to je jedino ono nevidljivo, »blago na nebesima, »caelum donis terrestribus emit«. Zato danas

¹⁹ M. MOLLAT, *Die Armen im Mittelalter*, str. 43s.

²⁰ Klement ALEKSANDRIJSKI, *Koji se bogataš spasava*, Verbum, Split, 2014.

²¹ *Isto*, 17, 1.

²² *Isto*, 26, 6.

²³ *Isto*, 31, 9.

²⁴ *Isto*, 33, 5. Također 13.-14.

²⁵ P. BROWN, *Through the Eye of a Needle. Wealth, the Fall of Rome, and the Making of Christianity in the West, 350-550*, str. 68.-83.

treba sve više pozivati bogataše da im na pameti bude kršćanska motivacija kad daruju siromašne.²⁶

Isto tako, u Crkvi bi morala postojati neka vrste popisa, »matrikule« siromaha, što je nekoć bila praksa Crkve²⁷, čime bi se neprestance posvješćivalo Crkvi da se ona nikad ne smije zaboraviti svoju skrb za siromahe. Time bi siromasi imali u Crkvi sigurnu zaštitu i pomoć. Naposljetku, bilo bi poželjno što više širiti i pobožnost sv. Martinu. Stoljećima je gesta toga rimskoga vojnika, koji je na vratima Amien-sa pola svojega plašta darovao prosjaku, nadahnjivala duhovnost i praksu kršćana. Stavljajući i danas sv. Martina kao uzor, Crkva bi mogla više senzibilizirati vjernike za brigu prema siromašnima.

2. Vidjeli smo da u Sv. pismu siromasi nisu samo stvarni siromasi, nego i siromasi duhom. To znači da bi Crkva trebala biti ne samo Crkva za siromašne, nego Crkva siromaha, siromaha duhom. Opis takve Crkve nalazimo kod Klementa Aleksandrijskoga koji potiče bogataše da se unovače u Crkvu, u »vojsku – nenaoružanu, neratobornu, nekrvožednu, nejarosnu, neokaljanu: sastavljenu od bogobojaznih staraca, siročadi od Boga ljubljene, udovica naoružanih krotkošću, ljudi urešenih ljubavlju.«²⁸ Iz naše dosadašnje analize o duhovnom siromaštvu proizlazi da bi Crkva trebala njegovati taj duh »siročadi od Boga ljubljene«, duh malenosti, djetinji duh. To se posebice odnosi na one koji predstavljaju Crkvu, a to su biskupi i svećenici. Nerijetko se može dobiti suprotan dojam, a taj je da u Crkvi povlašteno mjesto imaju karijeristi, ljudi sustava, tj. oni koji su lukavo shvatili kako funkcionira sustav te mu se poslušno podredili, sve dakako zbog moći. Koliko god su za Crkvu problematični neposlušnici koji slijede svoju volju i nije ih briga za Crkvu, isto toliko su problematični i poslušnici koji nisu poslušni iz ljubavi prema Crkvi, nego iz ljubavi prema sebi, radi ostvarivanja sebi vlastitih ciljeva. S obzirom na takve poslušnike, vrijedi važno pravilo koje je već zapisao sv. Bernard u svojem poznatom pismu papi Eugenu III. Bernard savjetuje papi Eugenu III. da ne bira u odgovorne službe i kao svoje suradnike one koji se sami poslušno nameću, dakle, poslušnike, nego one

²⁶ Peter Brown pokazuje kako su bogataši na kraju antičkoga doba počeli darivati monahe, upravo zbog toga što su oni predstavljali siromašne u Crkvi, rekli bismo, stvarne siromahe i siromahe duhom. Štoviše, Brown tvrdi, da je antičko kršćanstvo nestalo u onom trenutku kad su monasi, a ne više stvarni siromasi, postali objekt darivanja od strane bogataša. (P. BROWN, *Through the Eye of a Needle. Wealth, the Fall of Rome, and the Making of Christianity in the West, 350-550*, str. 517.) Time je Brown izvrsno ukazao na razloge kasnijega bogaćenja gotovih svih monaških i redovničkih redova u Crkvi. To po sebi nije loše, ali se to može događati, kako se često i događalo, na uštrb stvarnih siromaha u Crkvi. Iz toga slijedi da bi upravo redovničke zajednice, koje primaju razne darove od strane bogatih, trebale to isto bogatstvo stavljati što više u službu siromaha u Crkvi.

²⁷ M. MOLLAT, *Die Armen im Mittelalter*, str. 42s.

²⁸ Klement ALEKSANDRIJSKI, *Koji se bogataš spasava*, 34, 2.

koji se prvo nećkaju, koji to čak i ne žele.²⁹ Dakle, istinski su poslušnici oni koji ne žele službu. Ne žele je, jer ne vide da mogu sebe ostvariti u tim službama. Služba se protivi njihovu samoostvarenju. Oni se ostvaruju na nekoj drugoj razini, a to je razina ljubavi prema Kristu. Ti pak istinski poslušnici prihvaćaju službu protiv svojega samoostvarenja, jedino iz ljubavi prema Kristu i Crkvi. Takvih je siromaha duhom, takvih poslušnika potrebna i današnja Crkva.

3. Crkva bi trebala biti i siromašna Crkva. Vidjeli smo da Isus Krist ne osuđuje bogatstvo, da je i bogatstvo dobro, ako je prožeto siromaštvom duha, ili kako piše sv. Pavao, ako bogataši budu »εὐμεταδότους, κοινωνικούς«, »darežljivi i zajedničari« (1 Tim 6, 18). Tako se treba shvaćati i bogatstvo u Crkvi. Ono po sebi nije loše, i ono može biti znak služenja Kristu, ali samo ako ga Crkva koristi u duhu darežljivosti i zajedničarenja. To je također i bio jedan od razloga zašto su Crkvi mnogobrojni vjernici ostavljali svoja bogatstva i posjede. Htjeli su da se njihova bogatstva, imanja »darežljivo« i »zajedničarski« koriste za druge, za siromašne. Ni bogati svećenici kao takvi također ne trebaju predstavljati problem, ako i sami žive navedeni duh darežljivosti i zajedničarenja.

No, nikako se u Crkvi ne smije smetnuti s uma ono Kristovo upozorenje »teško će bogataš«. To upozorenje vrijedi i za Crkvu i za biskupe, svećenike: »teško« će bogata Crkva, »teško« će bogati svećenici naviještati Krista u svijetu. Zašto? Od brige za ovozemaljsko, »teško« je brinuti se za duhovno, za Kristovo, a time i za siromašne. Crkva zato treba ozbiljno kritički promisliti, a potom promijeniti ono što bismo nazvali stilom življenja. Stil pak življenja Kristovih pastira mora biti stil siromaštva. Parafrazirajući papu Franju, mogli bismo reći da bi Crkva i pastiri trebali mirisati po siromašnima. Kristovi pastiri ne smiju plijeniti svojim stilom bogatstva: skupocjenim autima, luksuzno uređenim kućama, odjećom zadnjega krika mode. Jednom riječju, trebaju biti lišeni »splendor«, sjaja bogatstva³⁰ Stil siromaštva podrazumijeva jedan drukčiji »splendor«, a to je sjaj jednostavnosti, prosječnosti u odijevanju, stanovanju te u svemu onomu čime se svećenici sami služe.

Tu je također potrebno osvrnuti se na jednu danas pomalo zapostavljenu, čak tabu temu, a to je ophođenje svećenika prema svojoj rodbini. I tu se također zahtijeva stil siromaštva. Naime, vrlo se često događa da su mnogi svećenici postali daleko

²⁹ Bernard iz CLAIRVAUXA, *De consideratione libri quinque ad Eugenium tertium*, IV, 12: »Itaque non volentes, neque currentes assumito, sed cunctantes, sed renuentes: etiam coge illos, et compelle intrare. In talibus, ut opinor, requiescet spiritus tuus, qui non sint attritae frontis, sed verecundi, sed timorati: qui praeter Deum tantum timeant nihil, nihil sperent nisi a Deo.«

³⁰ To je jedan od ključnih pojmova za razumijevanje bogatstva u antičko doba. Vidi P. BROWN, *Through the Eye of a Needle. Wealth, the Fall of Rome, and the Making of Christianity in the West, 350-550*, str. 220. »Splendor« jest način odijevanja, način putovanja, cjelokupnoga izgledanja tijela.

bogatiji nego što su to prije bili, u svojim obiteljima. To vrijedi posebice za Hrvatsku, gdje je svećenik razmjerno bogat spram većina vjernika, a time i spram svoje rodbine. Zato se događa da rodbina očekuje od svećenika da ih financijski podupire, potpomaže i da po mogućnosti većinu svojih primanja odvaja za njih. Tu treba također reći da se to ne odnosi toliko na roditelje, koliko na braću, sestre i njihovu djecu. Odatle je razumljivo da je nepotizam, a ne parentizam (privilegiranja roditelja) predstavljao oduvijek velik problem za Crkvu. Taj se crkveni nepotizam u Crkvi u Hrvatskoj ostvaruje uglavnom kao financijski nepotizam, ili ponekad također kao nepotizam zapošljavanja, u smislu da se od svećenika očekuje da zapošljava svoju rodbinu, sestre, braću i svu njihovu djecu. Čini nam se da je takav stav potpuno pogrešan i da se time ugrožava vjerodostojnost svećeničkoga življenja u Kristovu duhu, odnosno da je to protivno spomenutom siromašnom stilu življenja svećenika. Bog je pozvao svećenika da se brine za zajednicu vjernika koja nije njegova obitelj, on je izuzet ih obitelji, iz svoje krvi, da ne ljubi prvenstveno svoju krv, nego da bude posvećen jednoj drugoj obitelji, nekrvnoj, duhovnoj obitelji, obitelji vjernika. A to znači da je pozvan i svoj novac darivati, ako ga već želi nekome dati, prije svega svojim vjernicima, a ne svojoj rodbini: za karitas, za siromašne itd. To dakako ne isključuje pomaganje i svojim, ali tu bi vrijedilo sljedeće pravilo: »Pomaži svojim uvijek manje nego što bi pomagao bilo kojem vjerniku.« Nikako se ne bi smjelo dogoditi suprotno, a to je da svećenik daleko više pomaže svojim nego bilo kojem vjerniku. To ne bi bilo samo suprotno siromašnom stilu življenja, nego je to neka vrsta samoljublja. Jer, kad ljubim svoje, svoju rodbinu, ljubim sebe. Vjerujemo da taj siromašni stil življenja Crkve i svećenika omogućuje i Crkvi i svećenicima da mogu biti »lakše« Kristovi siromasi za Kristove siromahe.

THE POOR – A THEOLOGICAL REFLECTION

Ivica Raguž*

Summary

The aim of this article is to point to the most important theological reasons why the poor occupy or should occupy a central, privileged place in the Church. This will be demonstrated on the basis of Holy Scriptures, where the poor occupy a privileged place. The centre of our reflections are not the poor as such in the Scriptures, but God's relationship towards the poor and the reason behind this kind of relationship to the poor. The central thesis of the article is that there is a threefold aspect of speaking about the poor and poverty in the Scriptures: the real poor, the poor in spirit and the evangelical counsel of poverty. Taking into account the threefold approach to the poor, the final chapter offers some concrete guidelines for the Church, especially for priests and bishops, for their service to the poor. This will again be examined in three ways: the Church for the poor, the Church of the poor, and the poor Church.

Keywords: *poverty, the poor, Pope Francis, the poor Church, the Church of the poor, priest, bishop.*

* Izv. prof. dr. sc. Ivica Raguž, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia, ivica.raguz@os.t-com.hr